

O'ZGARUVCHAN TA'LIM PARADIGMASI SHAROITIDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATINI TAKOMILLASHTIRISH MAZMUNI

Xakimova Dildora Mashrabjonovna

Toshkent shahar pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi
"Ijtimoiy-iqtisodiy va amaliy fanlar metodikasi" kafedrası mudiri, p.f.f.d. (PhD),
dotsent

dildoraxon1984@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada ta'lim tizimining uslubiy asoslari hamda hozirgi holati tahlil qilinadi va unda mavjud paradigmatic munosabatlar inqirozi, jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlari va kasbiy faoliyat an'alarini aks ettirmaydigan paradigmatic munosabatlarni sun'iy ravishda shakllantirishning mumkin emasligi, zamonaviy yondashuvlar asosida ta'lim paradigmasini o'z vaqtida o'zgartirish zaruriyati ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: Ta'lim – fan – ishlab chiqarish, ta'lim paradigmalari, kapital, sivilizatsiya, missiya, o'qituvchi mahorati, masofaviy ta'lim, iste'dod va individuallik.

СОДЕРЖАНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ

Хакимова Дилдора Машрабжоновна

Заведующая кафедрой «Методика преподавания социально-экономических и прикладных наук» национального центра подготовки педагогов по новым методикам города Ташкента, д.ф.п.н. (PhD), доцент

dildoraxon1984@mail.ru

Аннотация. В статье научно обосновано анализ методологической основы системы образования и ее современное состояние, а также кризис сложившихся парадигмальных отношений, невозможность искусственного формирования парадигмальных отношений, не отражающих социальные потребности общества и традиции профессиональной деятельности, необходимость изменить парадигму образования на основе современных подходов.

Ключевые слова: образование-наука-производство, образовательные парадигмы, капитал, цивилизация, миссия, педагогическое мастерство, дистанционное образование, талант и индивидуальность.

THE CONTENT OF PROFESSIONAL SKILLS IMPROVEMENT OF THE TEACHER IN THE CONDITIONS OF THE VARIABLE EDUCATIONAL PARADIGM

Khakimova Dildora Mashrabjonovna

Head of the Department "Methodology of Socio-Economic and Applied Sciences" of the Tashkent National Center for Training Pedagogues in New Methods, (PhD), associate professor

dildoraxon1984@mail.ru

Annotation. *The article scientifically substantiates the analysis of the methodological basis of the education system and its current state, as well as the crisis of the existing paradigm relations, the impossibility of artificial formation of paradigm relations that do not reflect the social needs of society and the traditions of professional activity, the need to change the education paradigm based on modern approaches.*

Key words: *education-science-production, educational paradigms, capital, civilization, mission, teaching skills, distance education, talent and individuality.*

KIRISH

Umumiy o'rta ta'lim tizimiga qaratilgan pedagogik tadqiqotlarning dolzarbligi paradigma o'zgarishlari bilan belgilanadi. Umumiy o'rta ta'lim tizimidagi tadqiqotlarning asosiy qismi ta'lim sohasidagi qabul qilingan qarorlarning "foydaliligi"ni, kompetensiyaga asoslangan yondashuv yoki "raqamlashtirish" bo'lsa ham, ilmiy nuqtayi nazardan asoslaydi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, biz ta'limning yetakchi makrotizimlarida ro'y berayotgan o'zgarishlarni tavsiflash va ta'limi paradigmasini o'zgartirish, uni rivojlantirish hamda maktab o'qituvchisining kasbiy mahoratini takomillashtirish zaruriyatini asoslashni muhim deb bildik.

Darhaqiqat, ta'lim paradigmasi o'zgarishi bilan birga o'qituvchi ushbu paradigmalarni tatbiq etishda asosiy vositachi ekanligini nazarga tutadigan bo'lsak, avvalo o'z kasbiy mahoratini rivojlantirishi muhim.

Bilim paradigmasini siqib chiqaradigan va axborot jamiyati uchun ko'proq mos keladigan ta'limning shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion paradigmasini to'liq shakllangan va hatto to'liq aniqlangan deb hisoblash mumkin emas. Axborot jamiyatining markazida, albatta, inson, shaxs turadi, biroq kelajak shaxsining aniq qiyofasi bo'lmagan taqdirda, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ko'p jihatdan deklarativ bo'lib qoladi. Aql-idrok asosiy kapital bo'lgan jamiyatda fundamental indikativ bilimlar muhim rol o'ynaydi, lekin shu bilan birga, mavzu (masalan, kasbiy) bilim, ko'nikma va tajribaning ahamiyati pasaymaydi. Ta'limning innovatsion paradigmalariga kelsak, bunda, amaliyot shuni ko'rsatadiki, pedagogik salohiyati tugamagan an'analarni yo'qotish ehtimoli yuqori. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv va sun'iy ravishda paradigma darajasiga ko'tarilgan boshqa bilimlarni muhokama qilganda, B.S.Gershunskiy, V.V.Krayevskiy, A.M.Novikov va boshqalar - hech qanday paradigmani majburan shakllantirish mumkin emas, - degan g'oyani ilgari suradilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta'limi paradigmalarini o'rganishning nazariy va uslubiy asoslarini ijtimoiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lganlarini tanlash uchun izlanish kerak.

Ta'limining hozirgi paradigmasi jamiyatning uzoq muddatli ijtimoiy-tarixiy va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarining mahsulidir, Ta'limi paradigmasi mohiyatan

ilmiy-konseptual sxema bo'lib, o'qituvchilarning nazariy va amaliy faoliyati uchun me'yoriy asos bo'lib xizmat qiladi, ta'lim paradigmasi evristik jihatdan cheklangan vaqt uchun amal qiladi.

Ta'limi rivojlanishining hozirgi bosqichi T.Kun nazariyasidagi paradigmalarning siljishi davridagi bosqich sifatida favqulodda fan davrining tavsifiga mos keladi. Uning atributlari eski fanning inqirozi (mazmun tomondan - yetakchi usullarning ziddiyatlari, hissiy va irodaviy tomondan - ilmiy jamoatchilik tomonidan ishonchni yo'qotish), inqilobiy ilmiy farazlar va yechimlarning mavjudligi bilan ko'zga tashlanadi.

Axborot jamiyati nazariyasi asoschisi D.Bell yangi formatsiyadagi ijtimoiy munosabatlarning o'zagini nazariy bilimlar tashkil etadi, ularni shakllantirish, to'plash va uzatish fan va ta'limning vazifalari hisoblanadi, deb hisoblaydi. D.Bellning fikricha, ta'lim boshqaruvning yangi turi – meritokratiyani tashkil etish vositasi bo'lib, bunda boshqaruv elitesiga qabul qilish asosan bilim darajasi va intellektning rivojlanishi bilan ta'minlanadi.

“Ta'lim – fan – ishlab chiqarish” an'anasida ta'lim ijtimoiy takror ishlab chiqarish yaxlitligining yetakchi kuchi va kafolatiga aylanadi. Ushbu komponentlarning integratsiyasini hisobga olgan holda, ta'limning yangi paradigmasi boshqa, innovatsion mahsulotga qaratilgan. Axborot jamiyatida ta'limning o'rni - maxsus, innovatsion tizimni yaratish, jumladan:

- bilimlarni shakllantirish, axborot hajmini kengaytirish va axborot jarayonlarini tezlashtirish uchun quyi tizim;
- bilimlarga ko'p bosqichli kirishni ta'minlovchi ta'limning quyi tizimi;
- telekommunikatsiya tizimlari, texnoparklar, innovatsion markazlar, fondlar va boshqalarni birlashtirgan haqiqiy innovatsion quyi tizim.

Ushbu pozitsiyalardan ta'limning innovatsion mahsuloti uchta tomonga ega:

- innovatsion bilim va texnologiyalar;
- innovatsion texnologiyalarni boshqarishga qodir mutaxassislar;
- innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish uchun infratuzilmani rivojlantirish.

Axborot jamiyatining o'zini, uning institutlarini unga xos bo'lgan ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish orqali shakllantirish, shuningdek, innovatsiyalarni yaratish global missiya va yangi davrni shakllantirishning global g'oyasidir. Yangi shakllanish yetakchilaridan bo'lish uchun ta'lim paradigmasini ushbu pozitsiyalardan o'z vaqtida o'zgartirish zarur. Taxmin qilish mumkinki, ta'lim paradigmasida kamida ikkita missiya - g'oyalar prognoz qilingan: axborot jamiyati munosabatlarining rivojlanayotgan tizimida uning elitizmini saqlab qolish (mustahkamlash) va uning rivojlanishini ta'minlaydigan innovatsion mahsulotni

yaratish. Ta'limning joriy paradigmasi ikkala vazifaga ham to'liq javob berishi lozim.

Ta'limda innovatsiyalar yaratish uchun salohiyat imkoniyatlari ham paradigma darajasida to'liq ta'minlanishi ahamiyatga molik.

Axborot jamiyatining shaxsi - bu mahsulot emas, balki ta'lim tizimining doimiy faoliyat yurituvchi subyekti, axborot bilan ishlashda universal ko'nikmalarga ega, ta'lim va ishlab chiqarish texnologiyalariga ega bo'lgan o'zini-o'zi rivojlantiruvchi tizim.

Zamonaviy insonning atributi - bu axborot olamiga to'liq yo'naltirilganlik, o'ta rivojlangan professionallik va kasbga mos keladigan pragmatik fikrlash turi.

Yangi sharoitda ta'lim iste'dod va individuallikka, shaxsning ijodiy, faol bo'lish qobiliyatiga, atrofdagi voqelikni o'zgartirish salohiyatiga aylantiriladi.

Ta'limning yangi paradigmasi, ehtimol, pedagog mutaxassisdan fundamental bo'lishni, atrofdagi dunyoni kezish va ma'lumotlardan foydalanish imkonini beradigan uslubiy bilimga ega bo'lishni talab qiladi. Ta'lim tizimida o'zining an'anaviy, amaliy yo'nalishi bilan ta'limni fundamentallashtirish va ixtisoslashtirishning qarama-qarshi vazifasini hal qilish kerak bo'ladi.

Pedagogika zudlik bilan ta'limni rivojlantirish uchun yangi paradigmaning bir qismi sifatida professional - pedagog mutaxassisning (shu jumladan asosiy qobiliyatlarni va zarur iste'dodlarni) yaxlit qiyofasini talab qiladi.

O'zgarishlarning eng ko'zga ko'ringani muqobil ta'lim platformalarining paydo bo'lishidir. Ular nafaqat mavjud, balki an'anaviy klassik ta'lim tizimi bilan uzoq vaqt raqobatlashmoqda. Darhaqiqat, bu umumiy tamoyillar, tuzilma, metodologiya va ta'lim texnologiyasi bilan birlashtirilgan rivojlanayotgan ochiq axborot va ta'lim muhiti, axborot platformalarining bir qismidir. Stereotipdan farqli o'laroq - muqobil ta'lim platformalari nafaqat masofaviy ta'limdir, zamonaviy axborot texnologiyalari, virtualizatsiya, media va ommaviy usullar imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Barkamol avlodni tarbiyalashda o'qituvchining kasbiy mahorati - uning yuksak pedagogik mahoratining integral belgisidir. Pedagogik tayyorgarligi va pedagogik faoliyatni amalga oshirishdagi mahorati, ichki jihatdan yuqori darajada rivojlangan shaxsiy fazilatlar (pedagogik qobiliyat, kasbiy-pedagogik yo'nalish, kasbiy jihatdan muhim xarakter xususiyatlari) bilan belgilanadi va o'z fanini chuqur va mustahkam bilishda, pedagogik usullardan ijodiy, pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq va unumli foydalanishda, pedagogik muammolarni hal etishning individual uslubida namoyon bo'ladi.

O'qituvchi pedagogik mahoratining semantik talqini uchta ma'noni anglatadi: bu shaxsiy ta'lim (kasbiy va pedagogik tayyorgarlik darajasi), va uning

pedagogik faoliyatining sifat tavsifi (pedagogik mahorat darajasi va uni amalga oshirish samaradorligi), va ijtimoiy-pedagogik hodisa (shaxs uchun ijtimoiy berilgan davlat talablari, kasbiy tayyorgarlik darajasi va o'qituvchilarning pedagogik faoliyati sifati).

Pedagogik mahorat va uning mazmuni tarkibida markaziy o'rinni kasbiy pedagogik bilim va pedagogik texnika egallaydi. Bir tomondan, ular boshqa shaxsiy fazilatlar bilan birgalikda pedagogik mahoratning ichki tomonini tashkil qiladi, ya'ni, pedagogik mahoratni belgilovchi ichki shaxsiy tuzilmaga kiradi va uning yuqori darajadagi pedagogik faoliyatning xarakteristikasi sifatida namoyon bo'lish darajasini belgilaydi. Boshqa tomondan, tashqi "faoliyat" ifodasi nuqtayi nazaridan, pedagogik mahorat yana kasbiy va pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarning yaxlit blokida (pedagogik texnikani qo'llash mexanizmi orqali) namoyon bo'ladi. Umuman olganda, ularni ushbu hodisaning yetakchi va belgilovchi belgilari sifatida pedagogik mahoratning asoslari deb atash mumkin.

Kasbiy va pedagogik bilim bir qator muhim xususiyatlarga ega. Birinchidan, ular o'qituvchining barcha bilimlari tizimiga organik ravishda kiritilgan va ular bilan chambarchas bog'langan. Jumladan, ularning asosini ijtimoiy-gumanitar fanlar bilimlari tashkil etuvchi dunyoqarash xarakteridagi bilimlar bilan chambarchas bog'liqligi va o'zaro bog'liqligi kuchli darajada namoyon bo'ladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilarning fanlar bo'yicha tayyorgarligi qanchalik yuqori bo'lsa, ularning ijodiy tafakkuri shunchalik yaxshi rivojlanadi.

Ikkinchidan, kasbiy-pedagogik bilimlarning muhim xususiyati ularning murakkabligi bo'lib, bu o'qituvchidan ko'plab fanlar bo'yicha bilimlarni sintez qila bilishni talab qiladi. O'zaro bog'langan va o'zaro bog'liq bo'lgan bilimlar tizimi o'qituvchining pedagogik faoliyat mexanizmlarini, uning mazmuni va operativ tomonlarini o'zlashtirishiga zamin yaratadi.

Uchinchidan, umumiy pedagogik (pedagogik) bilimlar kasbiy-pedagogik bilimlarning uzviy blokida integratsiyalovchi rol o'ynaydi. Zamonaviy pedagogika nazariyasida ular ikkilamchi maqsadga ko'ra tasniflanadi: pedagogik faoliyatning metodologik asosi hamda umumiy pedagogik bilimlarni amaliyotga bevosita tatbiq etish vositasi sifatida.

Ma'lumki, pedagogik faoliyatga umumiy pedagogik va kasbiy pedagogik faoliyat kiradi. Umumiy pedagogik faoliyat shakllari xilma-xildir, eng keng tarqalgani, masalan, oilada bolalarni tarbiyalash. Kasbiy-pedagogik faoliyat davlat faoliyatidir, chunki u kadrlar tayyorlash bo'yicha davlat maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan. Ushbu faoliyatning tuzilishi pedagogik faoliyatning xususiyatlarini ularning pedagogik mahorat bo'yicha prognozlashda tahlil qilish uchun asos sifatida olinadi. Buning boshlang'ich nuqtasi - maqsadlar, motivlar, obyektlar, usullar va shartlar, natijalarning birligi sifatidagi faoliyat haqidagi

umumiy falsafiy pozitsiya. Bu o'zaro bog'liq omillar uni amalga oshirishning tabiiy ketma-ketligini va samaradorligini oldindan belgilab beruvchi tizimni tashkil qiladi.

Muhim tarkibiy komponent va muvaffaqiyatli pedagogik faoliyatning zaruriy sharti maqsadlardir. Maqsadlar uning yo'nalishi va tashkil etilishida omil bo'lib, xizmat qiladi. Pedagogik faoliyatning maqsadlari o'quvchilarni o'qitish va tayyorlashda yuqori yakuniy natijaga erishishga qaratilgan. Yuqori samarali pedagogik faoliyat nuqtayi nazaridan ular pedagogik vazifalar majmuasini ifodalaydi, ularning muvaffaqiyati o'qituvchining pedagogik mahorat darajasini belgilaydi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Pedagogik faoliyatning son-sanoqsiz pedagogik vazifalarni hal qilish jarayoni sifatidagi g'oyasidan pedagogik mahoratning ikkita muhim xususiyati ajralib turadi:

- pedagogik faoliyatdagi kasbiy mahorat o'qituvchining rejalashtirilgan (strategik va taktik) va vaziyatli vazifalarni hal qilishni o'zaro bog'lash, ikkinchisini birinchisiga bo'ysundira olishida namoyon bo'ladi;

- o'qituvchi strategik pedagogik vazifalarni hal qilishni o'z ichiga olgan juda ko'p taktik va vaziyatli pedagogik vazifalarni hal qilganligi sababli, o'qituvchining pedagogik mahorati o'quvchilar bilan pedagogik o'zaro munosabatlar jarayonida yuqori darajadagi ishonchlilik asosida amalga oshiriladi.

O'rganish jarayonida o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirishning muhim, mazmunli va tarkibiy tahlilining asosi sifatida - o'rganilayotgan hodisani pedagogik jarayon sifatida ko'rib chiqish, tadqiqot maqsadlarida uni shartli ravishda tarkibiy qismlarga ajratishni o'z ichiga olgan - protsessual yondashuv qabul qilindi. Ulardan asosiylari quyidagilardan iborat: maqsad va vazifalar; jarayon subyektlari; tarkib; qonuniyatlar, ziddiyatlar, tamoyillar; usullari, shakllari, texnikasi va vositalari; natijalar. Protsessual yondashuv dinamikada jarayonning tarkibiy elementlarini ko'rib chiqishga, pedagogik mahoratning namoyon bo'lish darajasidagi sifat o'zgarishlarini kuzatish va o'lchash imkonini berdi.

XULOSALAR

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytish mumkinki, bugungi tez o'zgaruvchan Axborot va bilimlar jamiyatida umrbod ta'lim olish huquqini tan olish zarurati har qachongidan ham dolzarbdir. Ijtimoiy resurslarni adolatli taqsimlash huquqi, zamonaviy ko'nikma va bilimlarni rivojlantirish va qo'llash huquqi, ijtimoiy adolat va umumiy farovonlik, inson huquqlari ijtimoiy institutlar, davlat va fuqarolik jamiyati. Bu jarayonning ilmiy-nazariy asoslari va uslubiy yondashuvlarini ishlab chiqish XXI asr ta'limi oldida turgan dolzarb vazifadir.

ADABIYOTLAR

1. Pedagogical encyclopedic dictionary. Moscow.: BRE, 2002. - P.17. ISBN 978-5-85270-230-2. (Педагогический энциклопедический словарь. Москва.: БРЭ, 2002. - С.17. ISBN 978-5-85270-230-2.).
2. Hakimova D., Khalikova M. Competent possibilities of andragogy education in the aspect of lifelong learning paradigm. // International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I6.258 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 06 2022 2097.
3. Freire, P. (1998). Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy and Civic Courage. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.
4. Zmeev S. I. Andragogy: fundamentals of the theory, history and technology of adult education. Moscow, 2007. - 272 p. (Змеёв С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. М.: ПЕР СЭ, 2007. - 272 с.)
5. Бердяев, Н.А. Замонавий дунёда инсон тақдири. Париж, 1934. – 84
6. Smith, M.K. (2010). Andragogy. The encyclopaedia of informal education. <https://infed.org/mobi/andragogy-what-is-it-and-does-it-help-thinking-about-adult-learning/>.